

зони їх всі. В групі підвищеного ризику опинились сім'ї з доходом вище середнього, а також приватні дилери, так звані перекупники, і особи, які здійснюють продаж вживаних та відремонтованих після пошкоджень закордоном автомобілів (здебільшого привезених із США або країн Євросоюзу). Цілком зрозуміло, що залишені без догляду транспортні засоби нерідко ставали вельми доступним предметом кримінального правопорушення. Додати до цього послаблений контроль за оперативною обстановкою з боку правоохоронних органів, особливо в перший період невизначених сценаріїв розвитку подій, й отримуємо ідеальну криміногенну ситуацію в населених пунктах, спальних районах, гаражних кооперативах.

Ситуація 2. Незаконне заволодіння транспортними засобами членами ворожих диверсійно-розвідувальних груп або ворожими (російськими) комбатантами в ході ведення бойових дій. Як правило, такі дії кваліфікуються за ст. 438 КК України – порушення законів та звичаїв війни. Однак суті справи це не змінює: разом із посяганням на міжнародний правопорядок, власність відбувається посягання на безпеку руху та експлуатацію транспорту. Особливістю цієї криміногенної ситуації є відсутність безпосереднього фізичного (бойового) захисту власності громадян перед ворожим комбатантом, використання останнім цивільного транспортного засобу з метою як прихованого виконання диверсійно-розвідувальних завдань, так і втечі з поля бою.

Ситуація 3. Незаконне заволодіння транспортними засобами військовослужбовцями російської федерації та колаборантами на тимчасово окупованих територіях. У цій ситуації громадяни України характеризуються підвищеною віктимністю у загаданому аспекті, абсолютною беззахисністю перед окупантом. Окремо в цьому аспекті варто вказати на неевакуйовані транспортні засоби з автомобільних салонів Херсона, Маріуполя й деяких інших, що опинились на тимчасово окупованій території.

Ситуація 4. Незаконне заволодіння транспортними засобами внутрішньо переміщених осіб. Через масове переміщення громадян з північних, східних, південних областей України до західних регіонів утворився цілком очевидний дефіцит охоронюваних паркомісць. Особливо відчутною ця проблема стала у Львові, Івано-Франківську. Відтак, значна кількість транспортних засобів залишалася й досі залишається в умовах зниженої охорони та відповідно підвищеного ризику стати предметом незаконного посягання.

Описані ситуації лише побіжно вказують на існуючі проблеми, особливості детермінації незаконного заволодіння транспортними засобами в умовах війни. Основний напрям зниження їх гостроти – віктимологічна профілактика, а також окремі напрями кримінологічної стратегії *policing community*.

УДК 343.3

Олександр Олександрович АВДЄЄВ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4203-8165>

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Верховною радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» № 2108-IX від 03.03.2022. Метою було саме криміналізувати колабораційну діяльність, доповнивши Кримінальний кодекс України статтею 111-1, яка пе-

редбачатиме відповідальність за співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями. У такий спосіб буде обмежений доступ осіб, які вчинили правопорушення за цією статтею, до зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування.

Щодо поставлених задач законотворців – знизити ефективність використання громадян України ворогом у своїх агресивних цілях, домогтися одного з вимірів соціальної справедливості через притягнення до кримінальної відповідальності відповідальність за співпрацю з державою-агресором у ході збройного конфлікту. Адже в ході та після війн завжди виникає великий громадських запит на відновлення справедливості після вчинених злочинів під час війни та загалом після горя та страждань, завданих війною.

В пояснювальній записці до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» передбачено, що колабораціонізм як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу та іншим національним інтересам України, тому повинен нести за собою відповідальність, встановлену законом. Крім того, постконфліктне врегулювання неможливе без відновлення справедливості та обмеження ряду прав осіб, причетних до колабораціонізму, що можливо вирішити виключно законом [1].

Перед нашою державою стоїть завдання самостійно шукати рішення про модель відповідальності за колабораційну діяльність у ході збройної агресії РФ проти України, спираючись як на попередню практику застосування такої відповідальності, так і на сучасні підходи.

Кримінальне законодавство має враховувати реалії його застосування, якими наразі є агресія РФ в Україні та загальні проблеми системи правосуддя в Україні. Державна політика щодо кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність в Україні має будуватися з урахуванням того, що така кримінальна відповідальність матиме безпосередній вплив на подолання наслідків збройної агресії РФ в Україні в довгостроковій перспективі, примирення в українському суспільстві, встановлення правди про події під час війни, післявоєнну відбудову та реінтеграцію жителів тимчасових окупованих територій. Натомість під час формування кримінально-правової політики в частині криміналізації та реалізації кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність Україна має спиратися на сучасні інститути кримінального права та прав людини, а також на сучасні напрацювання у сфері перехідного правосуддя, що розвинулися для подолання наслідків порушень прав людини в сучасних збройних конфліктах.

Зокрема, проаналізувавши історію внесення змін до складу злочину «Державна зрада» з 1960 року до сьогодні, можна з'ясувати, що від самого початку в об'єктивній стороні містилося поняття «перехід на бік ворога». Але якщо до 2014 року стаття 111 КК України судами не застосовувалася, то, починаючи з анексії АРК, початком гібридної війни та, особливо, в останній час, у фазі повномасштабної збройної агресії, питання якості закону (як одного з критеріїв дотримання принципу правової визначеності) набуло особливого значення. Водночас, прямих відповідей на запитання кого вважати «ворогом», чого громадянину не можна робити, аби його діяння не вважалися «переходом» на бік цього ворога, в українському законодавстві не було. Та й не цей час ці поняття багато в чому залишаються погано визначеними.

Інша проблема – кваліфікація дій громадян України, пов'язаних із зайняттям посад в окупаційній владі за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 111 та 111-1 КК. Але ж застосування обох статей чи вибір однієї з них має істотне значення для особи. Державна зрада у формі переходу на бік ворогу є особливо тяжким злочином, який, крім позбавлення волі, тягне за собою також безальтернативну конфіскацію майна. А добровільне зайняття посади – проступок, що карається заборонаю обіймати посади. Практика застосування цих статей іноді свідчить про відсутність правової

визначеності у цих нормах, а також проблеми неоднакового застосування закону. Останнє ж, як відомо, є порушенням принципу рівності перед законом як складової верховенства права.

Відповідно до ч. 1 ст. 111 КК України державна зрада – це діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [2]. В умовах воєнного стану безумовним є дотримання принципів законності, патріотизму, політичної неупередженості у проходженні державної служби, оскільки це є обов'язком державного службовця.

Згідно Закону України «Про державну службу» державний службовець публічно складає Присягу державного службовця щодо служіння Українському народові, дотримання Конституції та законів України, охорони прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, честі держави [3]. Водночас, порушення цієї присяги в частині добровільного зайняття громадянином України посади у незаконних органах влади на окупованих територіях наразі, в умовах збройної агресії, є не дисциплінарним проступком, а кримінальним – колабораційною діяльністю (ч. 2 ст. 111-1 КК України), який, на нашу думку, слід вважати спеціальним складом злочину – державної зради. Втім санкції ч. 2 ст. 111 та ч. 2 ст. 111-1 КК України є не співмірними й фактично кваліфікований склад державної зради (колабораційна діяльність) передбачає набагато більш м'яке покарання. Це не відповідає запитам на протидію агресору, поширенню окупації, а також вимогам системно-правової узгодженості в кримінальному законі й, зрештою, соціальної справедливості. Переконані, щодо пеналізації колабораційної діяльності має бути здійснена термінова наукова ревізія.

Список бібліографічних посилань

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/559222> (дата звернення: 05.03.2023).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (дата звернення: 05.03.2023).

3. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 05.03.2023).

УДК 343.98

Галина Костянтинівна АВДЄЄВА,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України (м. Харків);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4712-728>*

ЦИФРОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

З 24 лютого 2022 р. в Україні зафіксовано вже понад 70 тисяч воєнних злочинів та більше 16 тисяч злочинів проти національної безпеки нашої країни. [1]. За період з 24.02.2022 по 31.03.2022 Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень в